

בענין קדושת ישראל: מאת הרה"ג ר' מיכאל רוזנצווייג שליט"א

תלמוד בבלי מסכת חולין דף ו עמוד ב
העיד רבי יהושע בן זרזו בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו. חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו: מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור, אתה תנהוג בו היתר? דרש להן מקרא זה: וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן, אפשר בא אסא ולא ביערו, בא יהושפט ולא ביערו? והלא כל עבודה זרה שבעולם אסא ויהושפט ביערום!

תלמוד בבלי מסכת חולין דף ז עמוד א

מתקיף לה יהודה בריה דר' שמעון בן פזי: ומי איכא למאן דאמר דבית שאן לאו מארץ ישראל היא? **והכתיב: ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה ואת תענך ואת בנותיה!** אישתמיטתיה הא דאמר ר' שמעון בן אליקים משום ר' אלעזר בן פדת שאמר משום ר' אלעזר בן שמוע: הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, וקסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית.

רש"י מסכת חולין דף ז עמוד א

הרבה כרכים כבשו עולי מצרים - וקדשום בקדושת הארץ ולא כבשום עולי בבל לקדשם בשניה ולכך לא כבשום דקסברי הואיל והותרו הותרו דקדושה ראשונה בטלה דכי קדשה יהושע לשעתה קדשה ולא לעתיד לבא כשגלו בימי נבוכדנצר ולא רצו להחזיר קדושתה כדי שיהא מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית שאין נוהגת בחוצה לארץ ויסמכו עליהן עניים ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני ובית שאן מהן היתה ואותן שקדשו הן לא בטלו בחורבן שני כדאמרין ביבמות בהערל (דף פב:) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושניה יש להם שבטלה ירושה ראשונה ונקראת שניה ירושה אבל ירושה שלישית אין להם שהשניה לא פסקה הלכך בימי רבי נהגו איסור בארץ.

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יד

כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קדוש גמור וזה שעשה עזרא שתי תודות זכרון הוא שעשה לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, **ובמה נתקדשה** בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא. +/השגת הראב"ד/ בקדושה ראשונה שקדשה שלמה. א"א סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקב ובגמ' אמרו דנפול מחיצות אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר א"י ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לרבי יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא לא אמר אלא לשאר א"י אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד י"י לעולם כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת. +

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טו

לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא

אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

כסף משנה הלכות בית הבחירה פרק י

ומ"מ ש"ש רבינו אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש וכו' וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה וכו' איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש וצל"ע:

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה א

כל א בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה יא

ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואף על פי שאינן עבירות הרי זה חילול את השם ט כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן, או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן, או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין, וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

חידושי הגר"ח מסכת גיטין דף מז עמוד א

והנה בעיקר דין כיבוש וקידוש הארץ שיטת רש"י (גיטין דף ח' ע"ב ד"ה כיבוש) דצריך להיות כיבוש כל ישראל ולצורך ישראל, וכיבוש סוריא דוד לא כבשה אלא לצורכו, ובתוס' שם הביאו ספרי פרשת עקב דסמוך לפלטורא שלך לא הורשת, דמתחילה צריכים לכבוש ארץ שבעה עממין, וברמב"ם (פ"א מתרומות הל' ב - ג) איתא לשני הטעמים ביחד, והנה כיבוש עזרא פשיטא שהיה כיבוש רבים ולצורך כל ישראל דאל"כ איך היה מועיל לקדש כל א"י והלא קדושה ראשונה כבר בטלה, וא"כ מטעם זה היה צריך להיות גם כיבוש סוריא ע"י עזרא כיבוש רבים, אכן אפשר דהטעם השני שסמוך לפלטורין שלך שייך גם בכיבוש עזרא דהרי הרבה כרכין וכו' ונמצא דגם כיבוש עזרא בסוריא תלוי בדין כיבוש יחיד אי שמיה כיבוש אי לא, אכן מלבד שהוא דוחק א"א כלל לומר כן, דהנה הרמב"ם בספר המצות לא מנה את הלאו דאל תצר את מואב במנין הלאוין, וטעמו דאינו אלא לשעה, והקשה הרמב"ן שם (ד"ה עוד אחת) עליו מהמדרש שאמר דוד לסנהדרין בצאתו למלחמת מואב דהם פתחו תחילה. (ואף שהתוס' בב"ק (דף ל"ח ע"א ד"ה נשא) כתבו דלדחות את מואב אמר כן, דעת הרמב"ן דלסנהדרין אמר כן). ובאמת ראה גדולה להרמב"ם מגמ' ב"ב (דף נ"ו ע"א) דבירושה שלישית יתוספו שלש ארצות קני קניזי וקדמוני, והם עמון ומואב

והר שער, הרי דהלאו דאל תצר אינו אלא לשעה, אכן קשה על הרמב"ם מהמדרש, ונראה בזה, דעל איזה שעה נאמר הלאו הזה, וצריך לומר דעל זמן כיבוש הארץ נאמר הלאו דכל עוד שלא נכבשו ז' עממין לפניהם, לא ילחמו במואב אבל לאחר שכבר יכבשו ז' עממין אז יתבטל הלאו, ועוד יותר דהא נכרת ברית גם על ארצם שיתקדש לא"י בירושה ג', והרי בימי דוד לא נגמר עדיין הכיבוש של ז' עממין דכיבוש סוריא יוכיח דלא היתה אלא כיבוש יחיד, וע"כ היה הדין דאל תצר אבל אח"כ כבר נגמר הכיבוש. (והגאב"ד צ"ל הוסיף בביאור זה דהדין דסמוך לפלטרין פשיטא דאינו תלוי כ"א בז' עממין ולכן קודם כיבוש ז' עממין פשיטא דשלוש ארצות לא נכללו בכריתת ברית של אברהם, דעדיין לא הגיע סדר זמן כיבושה, ועל הזמן ההוא נאמר הלאו דאל תצר, משא"כ בגמר הכיבוש, דאז כבר נכלל גם שלש ארצות בהברית דהגיע כבר זמן כיבושם שיתוספו לא"י זהו בעצמו המתיר והמפקיע את הלאו דאל תצר). והראה הגאב"ד מקור לזה, מהירושלמי דחלה (פ"ב ה"א) על הקרא דהוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה וכו', ושם בפלוגתת אמוראי אם כל מה שכיבש יהושע כיבש זה, או יותר ממה שכיבש יהושע כיבש, והכוונה בזה דהוא גמר כיבוש ז' עממין, וכיון דבבית ראשון נגמר הכיבוש של ז' עממין, וא"כ יקשה כנ"ל דאם כיבש עזרא סוריא הלא נתקדש בקדושת הארץ לגמרי.

והנה בירושלמי שביעית (ריש פ"ו), והטיבך והרבך מאבותיך הם לא היה עליהם עול מלכות, ואתם אף על פי שיש עליכם עול מלכות וכו' עיין שם. והיינו דנתחדש בזה דין מחודש בירושה שניה, ועיין ברמב"ם בפ"א מתרומות ה"ה שכתב בירושה ראשונה היתה ע"י כיבוש, וכיון שבטל הכיבוש בטלה הקדושה, אבל ירושה שניה היתה ע"י חזקה וחזקה אינה בטילה, ועיין במפרשים שלא הביאו מקור ויסוד לדברים אלו, ופשוט שמקורו מירושלמי זה, דנתחדש דין מיוחד לקידוש וירושה שניה דא"צ לכיבוש, שהרי עול מלכות עליהם ולא שייך כלל כיבוש, וכ"ז נאמר בהקרא דוהטיבך והרבך מאבותיך. ובאמת דבקרא זה אינו מפורש על איזה זמן נתחדש הדין. וצריך לומר דאינו תלוי כלל בזמן אלא הדין הנאמר בזה הוא דקדושה ראשונה צריך להיות דוקא ע"י כיבוש וקדושה שניה על אותה הארץ דינה בחזקה, ומשו"ה תלי הגמ' דין סוריא בדין כיבוש יחיד אי שמייה כיבוש, דאם שמייה כיבוש היה כבר בסוריא קדושה ראשונה ע"י כיבוש, וממילא דינה כשאר א"י הנאמר עליה דין קדושה וירושה שניה ע"י חזקה וממילא גם בימי עזרא דינה כא"י, אבל אם ל"ש כיבוש ונמצא דלא היה בה קדושה ראשונה עדיין וקדושתה צריכה להיות דוקא ע"י כיבוש הנה בירושה שניה של עזרא לא היה כיבוש דהיה עליהם עול מלכות. ולכן קדושתה אינה אלא מדרבנן, וזהו דתלי הגמ' דין סוריא בדין כיבוש יחיד אף שכיבשה עזראס), אכן בהראב"ד מפורש דלא החזיקו עולי בבל, אבל בשיטת הרמב"ם אפשר לומר דבאמת החזיקו אך חזקתן לא היה מועיל לקידוש דהרי חסר מעשה הקידוש בחזקתן, וזהו שכתב ק"ו לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים, דבאמת לא דמי לגמרי לארצות שלא החזיקו ומשו"ה צריך להק"ו, וגם בדברי הראב"ד אפשר לדחוק כנ"ל, והשגתו דלא צריך לשום ק"ו כיון דחזקתה אין לה דין קידוש, אך דוחק לומר כן, דפשטות הדברים דלא החזיקו עולי בבל.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ה

כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות. +/השגת הראב"ד/ ורבינו הקדוש התיר בית שאן וכו'. א"א לא התיר רבי אלא מעשר ירק ופירות האילן שהן מדרבנן אף בא"י.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ו

נמצא כל העולם לענין מצות התלויות בארץ נחלקת לג' מחלוקות, א"י, וסוריא, וח"ל, וא"י נחלקת לשנים, כל שהחזיקו עולי בבל חלק א', וכל שהחזיקו עולי מצרים בלבד חלק שני, וח"ל נחלקת לשנים, ארץ מצרים ושנער ועמון ומואב המצות נוהגות בהם מד"ס ונביאים, ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ז

אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים, מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון, היה מהלך מעכו לכזיב כל הארץ שעל ימינו שהוא מזרח הדרך הרי היא בחזקת ח"ל וטמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית, עד שידוע לך שאותו המקום מא"י, וכל הארץ שעל שמאלו שהוא מערב הדרך, הרי היא בחזקת א"י וטהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשר ובשביעית, עד שידוע לך שאותו מקום ח"ל, וכל ששופע ויורד מטורי אמנום ולפנים א"י, מטורי אמנום ולחוץ ח"ל, והנסים שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנום ועד נחל מצרים, מן החוט ולפנים א"י, מן החוט ולחוץ ח"ל, וזו היא צורתה.

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה כו

התרומה בזמן הזה ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד, ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשון' וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה, וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה. +/השגת הראב"ד/ התרומה בזמן הזה וכו' עד שהן עתידין לחזור בירושה שלישית. א"א לא כיון להלכה יפה דהא קי"ל כרבי יוחנן דאמר ביבמות תרומה בזמן הזה דאורי"י והוא עצמו נראה שכך כתב בתחלת הספר ואי איתא להא מילתא בחלה הוא דאיתא. +

תוספות מסכת כתובות דף קי עמוד ב

הוא אומר לעלות כו' - אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם.